

Migrantu pamattiesības, nelikumīgi uzturoties Eiropas Savienībā

Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 1., 14., 31., 35. un 47. pants, kas ietverts sadaļās "Cieņa", "Brīvības", "Solidaritāte" un "Tiesiskums", garantē tiesības uz cilvēka cieņu, izglītību, godīgiem un taisnīgiem darba apstākļiem, veselības aizsardzību un tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību un taisnīgu tiesu.

Politikas konteksts

Starptautiskie un Eiropas cilvēktiesību akti paredz ES dalībvalstu pienākumu nodrošināt cilvēktiesības visām fiziskām personām šo valstu jurisdikcijā. Tas attiecas arī uz nelikumīgajiem migrantiem.

Termins "migranti nelikumīgā statusā" jeb "nelikumīgie migranti" attiecas uz fiziskām personām, kuras nav ES dalībvalsts valstspiederīgie un atrodas ES dalībvalstī bez derīgas vīzas vai uzturēšanās atļaujas.

Kaut arī dalībvalstīm nav pienākuma piedāvāt nelikumīgajiem migrantiem tādas pašas priekšrocības kā saviem valstspiederīgajiem, tām ir jāievēro galvenie cilvēktiesību standarti. Šie standarti paredz:

- nepieciešamās veselības aprūpes pieejamību visiem, tostarp attiecībā uz neatliekamo palīdzību, kā arī veselības pamataprūpi, piemēram, iespēju vērsties pie ārsta vai saņemt vajadzīgās zāles;
- veselības aprūpes pieejamību grūtniecēm un bērnu veselības aprūpi un izglītību tādā pašā līmenī kā saviem valstspiederīgajiem;
- tiesiskumu – mehānismu, kas ļauj fiziskai personai iesniegt sūdzību un iegūt tiesību aizsardzību, piemēram, saņemt kompensāciju par nelaiemes gadījumu darbā.

Galvenās problēmas

Ir aplēsts, ka 2008. gadā ES uzturējās no 1,9 līdz 3,8 miljoniem nelikumīgo migrantu – par to liecina Eiropas Komisijas finansētais "Clandestino" projekts. Nelikumīgā migrācijas statusa dēļ darbvietās viņi ir viegli pakļaujami

ekspluatācijai un ļaunprātīgai izmantošanai. Viņi arī bieži saskaras ar juridiskiem un praktiskiem šķēršļiem, kas liedz saņemt pamatpakalpojumus, piemēram, veselības aprūpi, izglītību un tiesību aizsardzību. Dažas nelikumīgo migrantu kategorijas ir īpaši apdraudētas, piemēram, tās, – pārsvarā sievietes –, kas nodarbinātas kā mājkalpotāji. Šīs kategorijas var saskarties ar diskrimināciju rases vai etniskās izcelsmes dēļ, kā arī ar vardarbību dzimuma dēļ. Dažas nelikumīgo migrantu grupas īpaši smagi cieš no tā, ka nevar izmantot savas pamattiesības – veselības aprūpes un izglītības nepieejamība var apdraudēt bērnu veselību un turpmāko attīstību.

Būtiskākie secinājumi un uz pierādījumiem balstīti ieteikumi

Situācija atklāšanas un ziņošanas jomā

Kaut arī dalībvalstīm ir tiesības kontrolēt personas, kas ieceļo un uzturas šo valstu teritorijā, imigrācijas likumu izpildē tām jāievēro cilvēktiesību standarti. Dažās dalībvalstīs šādi pasākumi ietver nelikumīgo migrantu aizturēšanu slimnīcās un skolās vai to tuvumā. Tāpat dažās dalībvalstīs noteiktām valsts iestādēm, piemēram, tiesām un veselības aprūpes un izglītības pakalpojumu sniedzējiem, ir pienākums vai arī iedibināta prakse ziņot imigrācijas iestādēm par nelikumīgajiem migrantiem, kad viņi mēģina saņemt šos pakalpojumus. Patiesi vai iedomāti atklāšanas un ziņošanas draudi var atturēt nelikumīgos migrantus no pamattiesību izmantošanas, baidoties no deportācijas.

ES dalībvalstis nedrīkst izmantot tādas atklāšanas metodes, kas faktiski nobloķē veselības aprūpes, izglītības vai tiesību aizsardzības pieejamību. Pakalpojumu sniedzējiem nedrīkst būt pienākums ziņot imigrācijas iestādēm par nelikumīgajiem migrantiem. Ziņošana imigrācijas iestādēm un informācijas apmaiņa ar tām ir jāizbeidz, un par ziņošanas pienākuma neesamību ir jāinformē pakalpojumu sniedzēji un migranti.

Veselības aprūpes pieejamība

Nelikumīgajiem migrantiem, kuriem parasti nav atļauts strādāt, bieži vien ir jāmaksā par medicīnisko aprūpi, kas valstspiederīgajiem ir pieejama bez maksas, arī par neatliekamo palīdzību. Pat īpaši apdraudētām grupām, piemēram,

grūtniecēm un bērniem, var nebūt tiesību uz bezmaksas ārstēšanu, līdzīgi kā valstspiederīgajiem. Pat ja nelikumīgajiem migrantiem saskaņā ar valsts likumiem ir tiesības uz bezmaksas ārstniecību, no viņiem joprojām var pieprasīt administratīvu prasību izpildi, kas apgrūtina veselības aprūpes praktisko pieejamību, piemēram, liekot pierādīt pastāvīgu dzīvesvietu.

Nepieciešamās veselības aprūpes pieejamība nelikumīgajiem migrantiem ir jānodrošina tādā pašā līmenī kā valstspiederīgajiem, piemērojot vienādus noteikumus par pakalpojumu samaksu un atbrīvojumu no samaksas. Saskaņā ar ANO Bērnu tiesību konvencijas (BTK) 24. pantu un ANO Konvencijas par sieviešu visu veidu diskriminācijas izskaušanu 12. pantu grūtniecēm ir tiesības uz bezmaksas pirmsdzemdību, dzemdību un pēcdzemdību aprūpi un bērniem ir tiesības uz veselības aprūpi tāpat kā valstspiederīgajiem, tostarp uz vakcināciju.

Izglītības pieejamība

Nelikumīgo migrantu bērniem var neļaut reģistrēties bezmaksas pamatizglītības iestādēs, jo viņi nevar uzrādīt nepieciešamos oficiālos dokumentus, piemēram, derīgu uzturēšanās atļauju, dzimšanas apliecību vai medicīniskās izziņas.

Saskaņā ar BTK 28. pantu bezmaksas pamatizglītība ir jānodrošina visiem bērniem.

Iespēja vērsties tiesās

Nelikumīgie migranti, kuri piedzīvo fiziskus pāridarījumus vai gūst traumas darbā, vai nesaņem darba samaksu, saskaras ar vairākiem šķēršļiem, kas liedz izmantot tiesības vērsties tiesā. Darba devējiem tas samazina likuma atturošo efektu, pakļaujot nelikumīgos migrantus smagākai ekspluatācijai.

Ļaunprātīgas izmantošanas un ekspluatācijas ziņā jo īpaši apdraudēti ir mājkalpotāji, jo šo nodarbinātības jomu likums parasti regulē mazāk nekā citas jomas. Darba devēji bieži nenodrošina atpūtas laiku, apmaksātas brīvdienas un apmaksātu darbnespējas periodu, pat ja to paredz valsts likumi.

Nelikumīgie migranti var baidīties, ka pēc sūdzības iesniegšanas tiesas ziņos par viņiem imigrācijas iestādēm, un, ja viņi tomēr vērsas tiesā, bieži viņiem ir grūti pierādīt taisnību. Liecinieki, kuri arī var būt nelikumīgi ieceļotāji, var nevēlēties liecināt, un var trūkt arī pierādījumu par darba attiecībām. Turklāt ne visas dalībvalstis atzīst tiesības pieprasīt kaitējuma atlīdzību vai kompensāciju par nelaimes gadījumiem darbā.

Dalībvalstīm ir jāatzīst un jāatbalsta NVO un arodbiedrību būtiskā nozīme, atvieglojot nelikumīgajiem migrantiem iespēju vērsties tiesās.

Tām arī jānodrošina efektīvu mehānismu izveide, lai nelikumīgie migranti varētu iesniegt sūdzības pret darba devējiem, pamatojoties uz Darba devēju sankciju direktīvas (Direktīvas 2009/52) noteikumiem.

Neizraidāmie nelikumīgie migranti

Dažos gadījumos dalībvalstis nevar izraidīt nelikumīgos migrantus juridisku vai praktisku iemeslu dēļ. Tomēr bieži vien viņiem nepiešķir nekādu oficiālu juridisko statusu; un šādā situācijā viņi ilgus gadus nevar atrast darbu vai izmantot pamatpakalpojumus.

2014. gadā paredzētā Atgriešanas direktīvas izvērtēšana un pārskatīšana sniedz iespēju pieņemt grozījumus, lai nodrošinātu šo neizraidīto cilvēku pamattiesību ievērošanu. ES vai dalībvalstu līmenī ir jāizveido mehānismi, kas piešķirtu juridisku statusu (un līdz ar to arī tiesību izmantošanas iespēju) personām, kuras nokļuvušas ieilgušās "likumā noteiktās" situācijās.

Papildu informācija:

Ši fakts lapa ir balstīta uz trim 2011. gadā publicētiem Pamattiesību aģentūras ziņojumiem par nelikumīgo migrantu tiesībām:

Fundamental rights of migrants in an irregular situation in the European Union (Migrantu pamattiesības, nelikumīgi uzturoties Eiropas Savienībā) (2011. gada novembris)

Migrants in an irregular situation employed in domestic work: Fundamental rights challenges for the European Union and its Member States (Nelikumīgie migranti, kas nodarbināti mājražniecībās: pamattiesību problēmas Eiropas Savienībā un dalībvalstīs) (2011. gada jūlijs)

Migrants in an irregular situation: access to healthcare in 10 European Union Member States (Nelikumīgie migranti: veselības aprūpes pieejamība desmit Eiropas Savienības dalībvalstīs) (2011. gada oktobris)